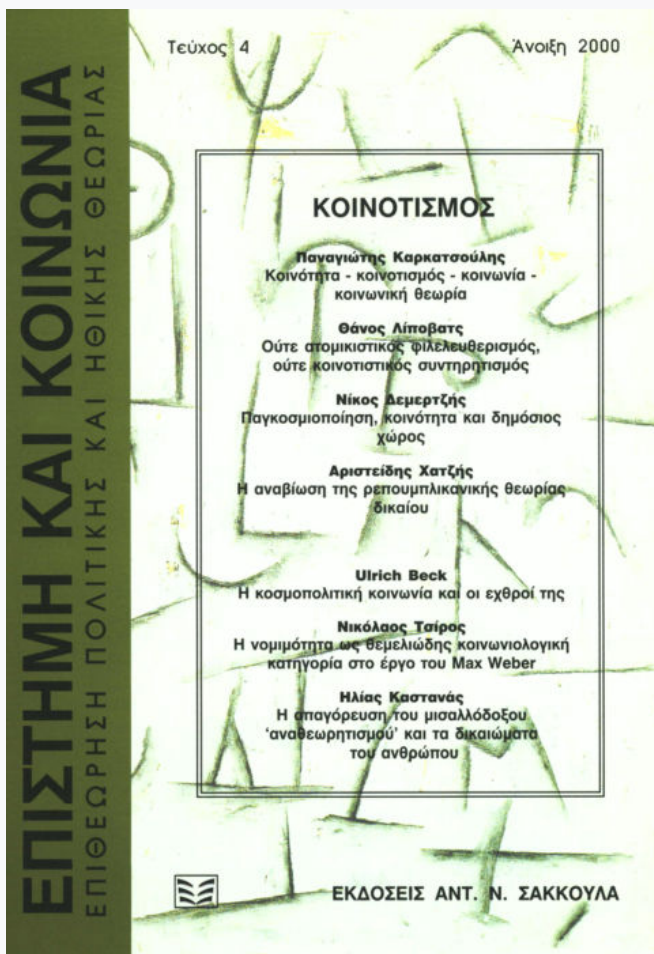

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 4 (2000)

Κοινοτισμός

Ulrich Beck / Ulf Erdmann Ziegler (με φωτογραφίες του Timm Rautert), *Μια Ζωή Δική μας. Περιηγήσεις στην άγνωστη κοινωνία που ζούμε*, μτφρ- επιμέλεια Λένα Σακαλή

Βασιλική Γεωργιάδου

doi: [10.12681/sas.746](https://doi.org/10.12681/sas.746)

Copyright © 2015, Βασιλική Γεωργιάδου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γεωργιάδου Β. (2015). Ulrich Beck / Ulf Erdmann Ziegler (με φωτογραφίες του Timm Rautert), *Μια Ζωή Δική μας. Περιηγήσεις στην άγνωστη κοινωνία που ζούμε*, μτφρ- επιμέλεια Λένα Σακαλή. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 4, 201–204. <https://doi.org/10.12681/sas.746>

Ulrich Beck / Ulf Erdmann Ziegler (με φωτογραφίες του Timm Rautert), Μια Ζωή Δική μας. Περιηγήσεις στην άγνωστη κοινωνία που ζούμε, μτφρ- επιμέλεια Λένα Σακαλή, (Αθήνα: Νήσος 2000), 151 σελ.

Ο κοινωνιολόγος Ulrich Beck είναι ένας από τους οξυδερκέστερους θεωρητικούς των διακινδυνεύσεων (risks) και ένας από τους πρώτους μελετητές του φαινομένου της εξατομίκευσης (individualization), όπως αυτό αναδεικνύεται στις κοινωνίες της ύστερης νεωτερικότητας. Οι πρώτες του αναφορές σχετικά με το φαινόμενο της εξατομίκευσης ανευρίσκονται στο πολυδιαβασμένο βιβλίο του για την 'Risikogesellschaft' ('Κοινωνία της Διακινδύνευσης'), που πρωτοεκδόθηκε στα γερμανικά το 1986 (edition Suhrkamp), μεταφράστηκε και κυκλοφόρησε στα αγγλικά το 1992 (Sage Publications) και, μέχρι σήμερα, γνωρίζοντας πολλές επανεκδόσεις, θεωρείται μια σημαντική και ριζοσπαστική ανάλυση-κριτική για το παρόν και το μέλλον της νεωτερικότητας. Η πληρέστερη, ωστόσο, ανάλυση περί της εξατομίκευσης στο έργο του γερμανού κοινωνιολόγου εντοπίζεται στο βιβλίο του με τίτλο 'Η Επιπόνηση του Πολιτικού. Για μια θεωρία του ανακλαστικού εκσυγχρονισμού' (edition Suhrkamp 1993, Νέα Σύνορα-Α.Α. Λιβάνη 1996), καθώς και σε εκείνο που επιμελήθηκε από κοινού με την Elisabeth Beck-Gernsheim και φέρει τον τίτλο 'Ελευθερίες με Ρίσκο - Εξατομίκευση στις Σύγχρονες Κοινωνίες' (edition Suhrkamp 1994). Έκτοτε, ο επιστημονικός διάλογος για το φαινόμενο της εξατομίκευσης σε συνθήκες παγκόσμιας κλίμακας κοινωνικοοικονομικής και οικολογικής διακινδύνευσης έχει διευρυνθεί. Σε αυτόν, μεταξύ άλλων συστηματικά λαμβάνει μέρος και ο Anthony Giddens, διευθυντής στο London School of Economics, ενσωματώνοντας μάλιστα στην ανάλυσή του περί του 'Τρίτου Δρόμου' και της 'Νέας Σοσιαλδημοκρατίας' ορισμένα κεντρικά επιχειρήματα της όλης συζήτησης.

Ο Beck, αξιοποιώντας τις ιδέες των μεγάλων κοινωνικών στοχαστών Weber, Durkheim και Simmel που αντιλαμβάνονται τη γέννηση του ατόμου ως μια πράξη αποδέσμευσής του από τις δομές και τους ρόλους της παραδοσιακής κοινωνίας και ένταξής του στη βαθιά διαφοροποιημένη νεωτερικότητα, ορίζει κατ' αρχάς την εξατομίκευση ως το αποτέλεσμα της επενέργειας σε αυτό το σύγχρονο άτομο των 'δευτερογενών συνεπειών' του βιομηχανικού

εκσυγχρονισμού. Η εξατομίκευση για τον Beck παραπέμπει σε μια διττή διαδικασία κατά πρώτον 'αποδιάρθρωσης' και κατά δεύτερον 'αντικατάστασης' σχέσεων, στάσεων, προσανατολισμών ζωής και συλλογιοτήτων, που αναδείχθηκαν και εδραιώθηκαν στα κοινωνικά- πολιτισμικά περιβάλλοντα της βιομηχανικής κοινωνίας, για να βρεθούν αργότερα, όταν σε αυτήν επιβλήθηκαν τα χαρακτηριστικά μιας βιομηχανικής κοινωνίας ρίσκων και κινδύνων, σε μια πορεία αναπότρεπτης μεταλλαγής τους. Όπως παρατηρεί ο συγγραφέας, καθώς στις κοινωνίες της διακινδύνευσης κατά την ύστερη νεωτερικότητα δεν κυριαρχούν πλέον τα συνεκτικά πρότυπα φυλετικών κ.ά. ρόλων ούτε και οι ισχυροί κοινωνικοί δεσμοί της τάξης ή του θρησκειώματος, τα άτομα ευρίσκονται σε μια διαρκή προσωπική αναζήτηση της νέας σχέσης τους με την κοινωνία. 'Οι δομές δεν μπορούν σήμερα μόνο να αναπαραχθούν', διατείνεται ο Beck, 'πρέπει ακόμα να γίνουν αντικείμενο διαπραγμάτευσης, αποφάσεων, να θεμελιωθούν και ενδεχομένως μάλιστα να επινοηθούν από την αρχή, τόσο στα εργοστάσια και στους οργανισμούς όσο και στις οικογένειες και στην πολιτική'. Οι δρώντες, επομένως, ως φορείς νέων αξιών και ως αποδέκτες προκλήσεων μεταπαραδοσιακών τρόπων ζωής, έχουν την ευκαιρία, αναλαμβάνοντας ταυτοχρόνως και το αναλογούν ρίσκο, 'να σχεδιάσουν' και 'να συνθέσουν', με άλλα λόγια 'να αφηγηθούν' οι ίδιοι την πορεία του βιογραφικού τους κύκλου. Μέσα σε ένα θεσμικό και γραφειοκρατικό πλαίσιο, εκείνο της αγοράς εργασίας, του κοινωνικού κράτους, των εκπαιδευτικών μηχανισμών κ.λπ., το οποίο θέτει όρια και περιορίζει την ποικιλία στον σχεδιασμό της βιογραφίας, τα άτομα απελευθερώνονται από τους καταναγκασμούς και τα πρότυπα της παράδοσης και του κοινωνικο-πολιτισμικού περιβάλλοντος (milieu), στο οποίο ανήκαν συνήθως με βάση το θρησκειόμα ή/και το επάγγελμά τους. Οι δρώντες της ύστερης νεωτερικότητας έρχονται, όμως, αντιμέτωποι με νέους καταναγκασμούς, που απορρέουν από την ανάγκη 'αυτοοργάνωσης της βιογραφίας' και 'αυτοθεματοποίησης' της 'δικής τους ζωής' σε συνθήκες ραγδαίας διαφοροποίησης της κοινωνίας και ανάδειξης νέων παγκόσμιων δικτύσεων. Οι νέες αυτές συνθήκες απαιτούν από τα άτομα να είναι 'εφευρετικά', 'ευέλικτα' και 'δημιουργικά', επιφορτισμένα με νέες 'πολιτισμικές ικανότητες', ώστε να 'αντιμετωπίζουν το φόβο και την ανασφάλεια' από τις συνέπειες της ανάδειξης προβλημάτων που δεν είναι πλέον (επαρκώς) διαχειρίσιμα από τους θεσμούς και τις οργανώσεις της βιομηχανικής κοινωνίας.

Ο U. Beck δεν κουράζεται να επαναλαμβάνει, πως ό,τι πρωτίστως χαρακτηρίζει τις κοινωνίες της διακινδύνευσης είναι ένας μετασχηματισμός των

ισχουσών από την πρώτη φάση της βιομηχανικής κοινωνίας, αλλά και η ανάδειξη μιας 'πολλαπλότητας μορφών ζωής' στον χώρο της οικογένειας, των διαπροσωπικών σχέσεων, της εργασίας, του ελεύθερου χρόνου, της εκπαίδευσης κ.λπ. Από κοινού με τον αρθρογράφο γνωστών εφημερίδων και περιοδικών για θέματα κουλτούρας και αισθητικής U.E. Ziegler και τον καθηγητή φωτογραφίας T. Rautert, επιχειρούν στο βιβλίο τους με τίτλο 'Μια Ζωή Δική μας' να παρουσιάσουν αυτές τις μετασηματιζόμενες και τις νέες μορφές ζωής μέσα από συνοπτικές περιγραφές συγκεκριμένων βιογραφικών πορτρέτων ατόμων που, συνειδητά ή ασυνειδητά, ως αποτέλεσμα άλλοτε μιας αναπότρεπτης επιλογής και άλλοτε της συγκυρίας, ζουν μια 'δική τους ζωή'. Τα πορτρέτα, υπό τη μορφή μικροϊστοριών (Ziegler) με οπτική απεικόνιση (Rautert) και αναλυτική επεξήγηση (Beck), συμπυκνώνουν ευφυώς και με πρωτοτυπία, ενώ καθιστούν κατανοητό σε ένα ενδιαφερόμενο αλλά όχι απλώς ακαδημαϊκό κοινό, το σύνθετο φαινόμενο της εξατομίκευσης. Αντλώντας στοιχεία από τις βιογραφίες αυτές και αξιοποιώντας τη σχετική επιστημονική βιβλιογραφία και έρευνα, ο Beck, με ένδεκα αυτοτελή κείμενά του, αναλύει τα επιμέρους χαρακτηριστικά της μεταβαλλόμενης βιομηχανικής κοινωνίας. Τονίζοντας με επαρκή σαφήνεια ότι η αναζήτηση μιας 'δικής μας', εξατομικευμένης ζωής δεν εξαντλείται μόνο στον, αναγκαστικό και επιλεγμένο ταυτοχρόνως, προσανατολισμό του ατόμου και στην αναζήτηση εκ μέρους του νοήματος μέσω της αποδέσμευσής του από 'παραδοσιακές και οργανωτικά προκαθορισμένες' μορφές συλλογικότητας, αλλά προϋποθέτει απαραίτητα την 'αυτοδέσμευσή' του, ένα είδος 'εκούσιας και χωρίς αλυσίδες αυτοαιχμαλωσία' του σε νέες μορφές αλληλεγγύης και κοινωνικών δεσμών, ο Beck διευκρινίζει βασικές παρανοήσεις που έχουν δημιουργηθεί και απαντά σε κριτικές που του έχουν ασκηθεί σχετικά με τη δική του προσέγγιση των διακινδυνεύσεων και της εξατομίκευσης. Το εξατομικευμένο άτομο της ύστερης νεωτερικότητας δεν είναι μια μοναχική και εγωπαθής ύπαρξη, διευκρινίζει ο γερμανός στοχαστής. Αντιθέτως αποτελεί μια ύπαρξη που διεκδικεί την 'αυτονομία' της, πράγμα που σημαίνει ότι αγωνίζεται για την κοινωνική της αλληλεξάρτηση και για σχέσεις εμπιστοσύνης με τους άλλους που, όμως, δεν ρυθμίζονται από τα πάνω προς τα κάτω, 'καβάλα στο άλογο των θεσμών' σύμφωνα με τη χαρακτηριστική διατύπωση του συγγραφέα, αλλά αποτελούν σχέσεις 'ενεργούς εμπιστοσύνης' (Giddens). Ως τέτοιες δεν είναι δεδομένες και, συνεπώς, 'θα πρέπει να κερδηθούν', υποστηρίζει ο Beck.

Το εγχείρημα των Beck, Ziegler και Rautert, αποτυπωμένο σε εύστοχες περιγραφές και σε πρωτότυπες και καιρίες διαπιστώσεις, αν και πολλαπλώς

χρήσιμο και ενδιαφέρον, δεν καταλαμβάνει ωστόσο (ακόμη) τη θέση ενός ολοκληρωμένου και συνεκτικού θεωρητικού πλαισίου, ενός είδους 'κοινωνικής θεωρίας της δικής μας ζωής', παρότι τα εισαγωγικά και επεξηγηματικά σχόλια του πρώτου κειμένου του Beck φαίνεται να κινούνται προς αυτήν την κατεύθυνση και, πάντως, να επιζητούν μια τέτοια σύνθεση. Στις αδυναμίες του βιβλίου θα καταλογίζαμε το γεγονός ότι ενώ αυτό διαθέτει μια σημαντική εμπειρική βάση: τα βιογραφικά πορτρέτα και τις φωτογραφικές απεικονίσεις τους, δεν επιτυγχάνεται πάντοτε μια εξαντλητική ανταπόκριση των αναλυτικών συμπυκνώσεων του Beck στο εμπειρικό υλικό του. Τέλος, ο προσεκτικός και ενδιαφερόμενος αναγνώστης του βιβλίου θα μείνει με την απορία εάν η μελέτη αυτή αποτελεί μια ανάλυση συγκεκριμένων βιογραφικών περιπτώσεων ή εάν οι περιπτώσεις αυτές αποτελούν, κατά κάποιο τρόπο, αντιπροσωπευτικές εκδοχές των εξατομικευμένων μορφών ζωής στις κοινωνίες της ύστερης νεωτερικότητας.

Η ελληνική έκδοση του βιβλίου, που πραγματοποιήθηκε με τη στήριξη του Ινστιτούτου Goethe, είναι προσεγμένη και καλαισθητή. Επιμελημένη είναι και η μετάφραση της Λένας Σακαλή, στην οποία εντοπίζεται ένα λάθος που θα πρέπει να προσεχθεί: Πρόκειται για την απόδοση του όρου 'reflexiv' ως 'αναστοχαστικός' αντί του ορθού 'ανακλαστικός'. Ο ίδιος ο Beck, στο βιβλίο του 'Η Επινόηση του Πολιτικού. Για μια θεωρία του ανακλαστικού εκσυγχρονισμού' (βλ. παραπάνω), είχε διακρίνει μεταξύ του όρου 'reflexiv'/'reflexive Modernisierung' ('ανακλαστικός'/'ανακλαστικός εκσυγχρονισμός') και του όρου 'Reflexion' ('αναστοχασμός'). Δικαιολόγησε τη διάκρισή του αυτή με το πειστικό επιχείρημα ότι, καθώς στο υπόδειγμά του η μετάβαση από την πρώτη νεωτερικότητα στην κοινωνία της διακινδύνευσης 'δεν συνιστά μια επιλογή που θα μπορούσαμε να κάνουμε ή να εγκαταλείψουμε', αλλά είναι το 'αθέλητο', 'αθέατο' και 'αναγκαστικό' αποτέλεσμα της 'αυτονομημένης δυναμικής του εκσυγχρονισμού', η μετάβαση αυτή συντελείται 'ανακλαστικά', ακόμη κι αν αυτή καθώς και η όλη δομή της κοινωνίας της διακινδύνευσης καταστεί στη συνέχεια και 'ένα αντικείμενο αναστοχασμού' ('Reflexion').

Βασιλική Γεωργιάδου